

Ældres levede og levende hjem

'Et hjem' har stor betydning for identitet og selvfremstilling, ikke mindst efterhånden som man bliver ældre

Hjemmet har betydning for os på både et fysisk, adfærdsmæssigt, kognitivt, socialt og emotionelt plan (Oswald og Wahl 2005). Den fysiske del handler om boligens indretning, møbler, lysforhold og lignende. Adfærdsmæssigt kan hjemmet betragtes som rammen om dagligdagens rutiner og vores mulighed for at arrangere og manipulere med genstandene i hjemmet. Den kognitive dimension beskriver den biografiske tilknytning, som vi får til hjemmet, følelsen af genkendelighed og det at rumligheden med tiden bliver inderliggjort (Vacher 2007). Hjemmet er socialt, fordi det rummer de tætteste familierelationer. Den emotionelle del af hjemmet rummer oplevelsen af den følelsesmæssige tilknytning, som vi kan have til hjemmet, herunder oplevelsen af privathed og det at have et frirum fra omverdenen.

For ældre mennesker får hjemmet en stærkere og mere veldefineret betydning i forhold til tidligere i livet. Det er nu ikke længere kun et refugium, hvor man slapper af fra det krævende arbejdsliv. Det er heller ikke længere børnene, der kræver ens konstante opmærksomhed, hvad angår tid og indretning af hjemmet. Det sociale liv forandres for mange, og kontakten med tidligere arbejdskolleger og venner reduceres ofte. Ydermere kan der for mange opstå nye begrænsninger i de økonomiske muligheder, og dårligt helbred kan føre til øget afhængighed af de hjemlige omgivelser (Rubinstein & Medeiros 2005).

Interviewcitaterne og observationerne i denne artikel stammer fra et forskningsprojekt udført på Center for Forskning i Eksistens og Samfund, KU, hvor 50 danske pensionister i aldersgruppen 68 til 90 år hver især blev interviewet

tre gange over et forløb på et år. Interviewpersonerne blev rekrutteret i samarbejde med Gallup med det sigte at få repræsenteret en så varieret gruppe som muligt inden for kriterierne: Uddannelses- og erhvervsmæssig baggrund, politisk tilhørsforhold, geografisk placering og køn.

Diskussionen om ældres forhold til deres hjem er mættet med socialpolitiske implikationer, og pointen om, at identitetsfølelse skabes igennem en social praksis og et rum, der så at sige *virker tilbage på subjektet*, problematiserer tanken om at flytte folk ud af deres hjem i en høj alder. De ældre har igennem deres årelange virke og vaner skabt og inderliggjort et rumligt (og hjemligt) miljø, der fungerer som en forankring af identitet og uafhængighed (Evertsson og Johansson 2008). Når ældre skal flytte bolig og skabe et nyt hjem indebærer det derfor samtidig, at man beder disse ældre genskabe sig selv og deres betydning.

Henning og hjemmebaren

Henning på 74 år har boet 30 år sammen med sin kone i et stort delvis hjemmebygget parcelhus i en mindre provinsby i udkantsdanmark. I hjørnet af stuen er der opstillet en bar, der fremstår som en scene, der blot venter på at aktørerne skal indfinde sig. Med den mørke træbeklædning, de opstillede glas, askebægrene, "omgangsklokken", og de humoristiske skilte hiver den de velkendte elementer fra byens værtshus med inden for hjemmets fire vægge. Henning fortæller:

Min hjemmehar derude, den kan jeg godt lide. Vi bruger den, når vi har familiefest. Det har vi ikke tit mere, men før i tiden havde vi oftere. Jeg har an-

skaffet mig den for ca. 20 år siden, og vi har haft rigtig meget fornøjelse af den. Alle vores fester ender herude, og alle gæsterne kommer herud, og vi har det hyggeligt, og vi får nogle drinks, der bliver fortalt nogle gode vittigheder, og så rydder vi gerne gulvet her, og så danser vi, dem der har lyst til det, og det holder ud, så længe folk kan holde sig vågne. Drinks plejer vi at have masser af. Det plejer at være gode fester, vi holder. Nogle gange holder vi sammen-skudsgilde, så har folk selv sprut med, og så kommer de her ved baren, det er også meget sjovt (Henning, 74 år).

Baren afspejler både mindet og visionen om det, han ser som det gode sociale liv; det sprudlende og berusende samvær med gode venner. Den er et godt eksempel på, hvordan boligen bliver til et hjem gennem den personlige prægning. Baren i dagligstuen viser, hvordan man kan lege med ideen om, hvad et hjem er. Baren er et symbol på bylivet, på maskulinitet, på beruselse og måske også på at give slip på konventioner og hæmninger. Den er en fysisk materialisering af *festen* som begreb, en rumlig repræsentation af en samværsform, som normalt kræver, at man bevæger sig væk fra hjemmet og ud i byen for at opleve. Det farlige og spændende udenfor bliver med baren trukket indenfor og giver kant og modstand til de ellers så trygge rammer i hjemmet. Det *hjemlige* bliver ofte opfattet som modsætningen til det, der findes udenfor, forstået bredt både som ude i naturen og i samfundet (Gullestad 1992). Hjemmet bliver tilskrevet de modsatte egenskaber, så når bylivet repræsenterer det vilde og utæmmede, så bliver hjemmet det civiliserede og kontrollerede, og når sam-

fundet er det krævende og regelstyrede, så bliver hjemmet det afslappede og frie. Men med baren dannes en form for hybrid, hvor rummets repræsentationer bliver med en form for modkultur. Det levede (og farlige?) byliv trækkes ind i hjemmet og giver ny mening til den indre hjemlige orden i boligen. Hennings bar er en forestilling om det glade og festlige liv og en drøm om at bygge bro mellem det trygge (men også kedelige) hjem og den mere underholdende (men utilgængelige) by. Nu hvor Henning (og konen) er blevet ældre, optræder baren dog mere og mere som et symbol på, og en repræsentation af, noget der engang var. Dermed bliver den også et fysisk symbol på, at man ikke længere er den, man engang var. Den minder om, at der blev holdt mange og gode fester, men den manifesterer også en konstant tilstedeværende påmindelse om, at det gør man ikke længere.

Et præsentabelt hjem

Sussi er 84 år og bor i en 3 værelses lejlighed på 8. sal i et beton-element-byggeri fra 1960'erne i en københavnsk forstad. Lejlighedens stue domineres af

et kæmpestort vindue i den ene ende. Der står en kikkert i vindueskarmen. Sussi siger, at hun i går ud af vinduet observerede en ung mand, der var så *fræk at plukke og stjæle af parkblomsterne*.

På væggene hænger et stort sejlskibsmaleri, et billede af svigermors barn-domsgade og et billede af en kokkepige med kyse. Og på hylderne kan man se, at Bing og Grøndahls porcelænsserie har haft en ivrig aftager i Sussi. På det lave bord ved læderstolen foran det store fjernsyn ligger *Se og Hør* og *Hjemmet*.

Sussi går op i, at hendes hjem bliver holdt rent og pænt. Hun taler normalt høfligt og pænt, men når snakken falder på de kommunale hjemmehjælpere, hidser hun sig op, for hun kan ikke acceptere, hvor dårligt der bliver gjort rent. Der er så beskidt, at *hvis solen havde skinnet, så kunne man skrive svin i støvet*, siger hun. Når hun bruger så kraftig en udtryksform, så hænger det sammen med, at rengøring er et meget vigtigt tema i hendes liv. Sussi har været husmor hele sit voksne liv, og hendes livsværdier er knyttet til husmoderens rolle. Hun har altid gjort en dyd

Artiklen handler om hjemmets eksistentielle betydning for ældre mennesker. Gennem portrætter af tre pensionister viser forfatterne, hvordan hjemmet i takt med aldringen kommer til at repræsentere en stadig stærkere identitetsforankring for den enkelte. Det belyses, hvordan hjemmet kan afspejle ønsket om en bestemt type af socialt liv, hvordan det fungerer som en modpol til omverdenen, og hvordan det også er en arena for selvpræsentation.

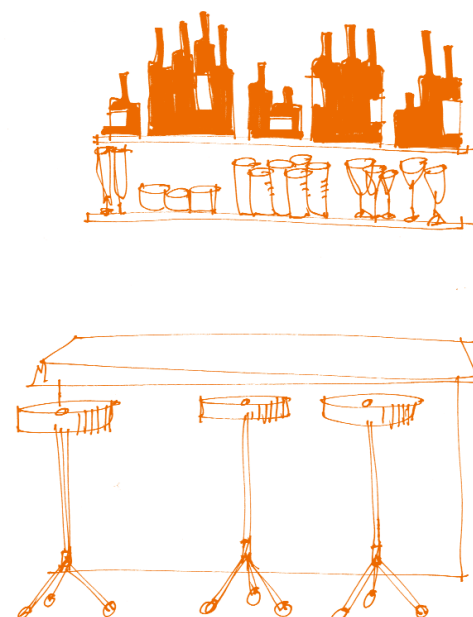
Hjemmet skaber kontinuitet i livet og virker som et anker for de gode minder og oplevelser. Hjemmet kan dog også have en negativ indvirkning på den enkelte, fordi det kan være med til at fastholde et minde om den person, som man var engang, men som man ikke helt kan være længere.

Søren la Cour er cand comm, MPH, Anders Bonatto Fisker er cand. scient. soc. De har udført forskningsprojektet for Center for Forskning i Eksistens og Samfund, Sociologisk Institut, Københavns Universitet

Kontaktadresse: slc@soc.ku.dk

Henning Petersen i hjemmebaren

Hjemmet afspejler det liv, som bliver og er blevet levet i det

ud af, at hjemmet skulle være præsenteret, og Sussi har nogle standarder for, hvordan et hjem bør holdes. Hjemmets fremtræden er en vigtig del af Sussis selvforståelse, som hun gerne vil oppebære udadtil, og den bliver svækket, når hun ikke kan holde det pænt, som hun gerne vil. Når der er støv i hjemmet, så er der støv på Sussi. Hjemmet repræsenterer identitet, og for Sussi skal et *rigtigt* hjem afspejle en grad af kvindelighed og ordentlighed. Beskrivelsen af Sussis hjem og hendes følelser knyttet til hjemmet, eller rettere til hjemmets grad af rengjort-hed, indikerer også, at der altid er en dobbelthed tilstede i hjemmet som en tryghedsskabende ramme for hverdagslivet. Forestillingen om, hvordan hjemmet skal være, fastholder Sussi i en ønsket rolle (husmoderens), men i det tilfælde, at hjemmet ikke kan leve op til disse forventninger, trues denne rolle. Når ens personlige identitet bliver knyttet sammen med hjemmet, så bliver samme identitet sat under pres, hvis ikke hjemmet kan fungere, som det har gjort hidtil. De støvede paneler bliver en konstant påmindelse om, at man ikke

længere kan være det ordensmenneske, man engang har været. Hjemmets materielle repræsentationer, der ellers virker som det identitetsmæssige kit, der kan fastholde forestillingen om, hvem man er som individ og hvad man skal i verden, kommer til at virke modsat; som frustrerende.

Hjemmet som modkultur

Langt fra Sussi i den anden ende af Danmark bor pensionisten Torben på 70 år på en tidligere landbrugsejendom i det vestlige Jylland. Indenfor er det mørkt, og der lugter ganske meget af kat i det noget rodede hjem. Stuen er mørk og fyldt med gamle møbler og bøger, og på hylderne står falmede familiefotos. *Jeg er fra krigsgenerationen, hvor man ikke smider noget væk*, siger han om de mange genstande på borde og skabe. Torben har ikke samme behov som Sussi for at oppebære en identitet om orden og styr-på-hjemmet udadtil. For ham betyder det ikke alverden, hvor præsenteret hjemmet er. Det er derimod vigtigere, at hjemmet er et sted, hvor man ikke skal stå til ansvar for noget: Der skal ikke være nogen, der ja-

wer med en, som han siger. Torben beskriver sit liv med megen bitterhed og fortrydelse. Hans beskrivelser kredser ofte omkring, hvordan han er endt med at være trængt op i en krog - både arbejdsmæssigt og socialt. Det hele kulminerede med en skilsmisse, som kommunen krævede for at ville give økonomisk hjælp til hans nu tidligere kone. Torben føler, at han altid har skullet leve op til en masse krav fra omverdenen; det har været fra familie, arbejdsgivere eller venner. Derfor nyder han særligt meget friheden ved helt at kunne passe sig selv.

For Torben drejer det sig tilsyneladende ikke om, hvordan hjemmet fremtræder for andre eller om graden af renlighed og orden. Derimod er det vigtigt for ham, at hjemmet repræsenterer den frihed og uafhængighed, som han søger i livet. Han beskriver sig selv som en eremitkrebs og siger, at så længe han har et lille stykke med jord, som han kan rode i, så er han tilfreds, og så kan han føle sig hjemme.

Hjemmet er et udpræget rum for modkultur for Torben. Han definerer sig selv i klar opposition til samfundet, og hjem-

Når ens personlige identitet bliver knyttet sammen med hjemmet, så bliver samme identitet sat under pres, hvis ikke hjemmet kan fungere, som det har gjort hidtil

met er en del af værktøjet til dette. Tidligere beskrev vi, at hjemmet kan tolkes som værende i et modsætningsforhold til omverdenen. Når Torben skal beskrive "det derude", så bliver det meget ofte historier om at skulle indordne sig under autoriteter som fx arbejdsgivere og overordnede i soldatertiden og om det at makke ret. Han beskriver med stor fortrydelse, at han aldrig *har lært at holde mund*. Så meget desto mere repræsenterer Torbens hjem et opgør med autoriteter. Det skal ikke indrettes pænt, det skal ikke være borgerligt – det skal tværtimod være et frium uden regler.

Det hjemlige er banalt og abstrakt på samme tid, og det kunne virke næsten overraskende for pensionisterne selv, når det lykkedes dem med en formulering af nå ind til kernen af, hvad hjemlighed er. Her hos Torben, der i beskrivelsen af en typisk hyggestund får held til at italesætte en hjemfølelse.

Når det bliver mørkt, så går jeg op og stabler computeren og en læseramme op, og så sætter jeg mig stille og roligt. Så skulle jeg være noget af en bandit, hvis jeg ikke indrømmede, at jeg godt kan finde på at evt. lukke en pose jordnødder op og så skænke mig en tynd whiskysjus. Så slapper jeg af ved det simpelthen. Det er måske essensen af det at have et hjem.
(Torben, 69 år)

På overfladen står Sussi og Torben midtvidt fra hinanden, hvad angår den praktiske indretning og opretholdelse af

hjemmet. Sussi lægger mest vægt på renlighed, Torben lægger mest vægt på frihed. Alligevel har de det til fælles, at de begge har hjem, som repræsenterer centrale identitetsbærende værdier. Torbens hjem afspejler, at her lever en fri mand, der kan gøre, hvad han vil, hvornår han vil. Der er i det hele taget noget nærmest cowboyagtigt og frihedssøgende i Torben, som også afspejles i hans personlige udseende. Han er solbrændt, stærk og firskåren, og med det hvide krøllede hår i en hestehale, de firkantede briller og de hvide tænder ligner han en amerikansk skuespiller.

For Sussi er det vigtigt, at hjemmet ligner et sted, hvor en rigtig kvinde har sit virke. Ikke mindst signalerer renheden og ordentligheden, at hun stadig på trods af sin høje alder har fod på situationen og ikke er blevet for gammel til at holde et hjem. Det er et eksempel på, at der ofte kan være en klar sammenhæng mellem den måde, hvorpå man har indrettet sit hjem, og hvordan man i øvrigt agerer i verden.

For ældre mennesker har hjemmet i særlig grad en eksistentiel betydning, både i en mulighedsskabende og i en begrænsende rolle. Den materielle del af hjemmet og de daglige praksismønstre fastholder på den ene side mindet om og integriteten af livshistorien og den personlige identitet. På den anden side kan materialiteten og rummets historik også virke truende på samme identitet, når kroppen ikke længere kan leve op til minderne om den fortid, som hjemmets rum forsøger at gøre til nutid.

Referencer

- Evertsson, Lars & Stina Johansson (2008). Ett hem till mer än namnet – om hem som källa till obero-ende och identitet bland äldre med hemtjänst I. *Socialvetenskaplig Tidsskrift* 15Pp.135–51
- Gullestad, Marianne (1992). *The art of Social relations. Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in modern Norway*, Oslo: Scandinavian University Press
- Oswald, Frank & Hans-Werner Wahl (2005). Dimensions of the meaning of home. I Rowles, Graham D. & Habib Chaudbury (red.), *Home and Identity in Late Life: International Perspectives*. New York: Springer. Pp. 21–45
- Rubinstein, Robert L. & Kate de Medeiros (2005). Home, Self, and Identity. Rowles, Graham D. & Habib Chaudhury red. *Home and Identity in Late Life: International perspectives*, New York: Springer Publishing Company. Pp. 47–62
- Sherman, Edward and Joan Dacher (2005). *Cherished Objects and the Home: Their Meaning and Roles in Late Life*. I Chaudury, H. & G. Rowles, Graham D. (ed.) *Home and Identity in Late Life: International perspectives*, New York: Springer Publishing Company. Pp. 63–80
- Vacher, Mark (2007). *Hjemmet – kulminationen af en tilegnende praksis*. Workpaper, Centre for Housing and Welfare

Denne artikel er peer reviewet